

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin Yükseköğretime Etkileri

Aziz Kılıç*

Giriş

Ordu, Atatürk'ün temel prensiplerinden birine uygun olarak kırk yıl boyunca siyasetin dışında kaldıktan sonra, 27 Mayıs 1960'ta bir kez daha sahneye adımını atarak Türk siyasetinde yeni bir sayfa açtı. Ordu, aydınların, bürokrasinin, üniversitelerin ve basının önemli bir kısmının desteğiyle 27 Mayıs darbesini gerçekleştirmiş ve bu güçler içerisinde özellikle üniversitelerin rolü yaşamsal olmuştur. Genel olarak asker müdahaleler, nitelik bakımından demokrasi karşıtı bir özellik taşımalarına rağmen, üniversitelerin askerî bir darbeyi neden destekler nitelikte davranış sergiledikleri sorusunun cevabını ise Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidarı döneminde aramak gerekir. DP hükümetinin üniversitelerin özerk statüsüne yönelik uygulamaları, üniversite-iktidar çatışmasının başlıca nedeni olmuştur. Bu çatışma, 27 Mayıs darbesinin önemli gerekçelerinden birini teşkil etmiştir. 27 Mayıs ile başlayan yeni dönemde, askerî yönetim toplumsal yaşamın her alanında yapısal reformlar yapmak arzusundaydı. Özerkliğin verdiği özgüvenle DP iktidarı ile gergin ilişkiler yaşayan üniversiteler de bu yeni dönemde yükseköğretimde yapısal bir reformun gerçekleştirilmesini beklemekteydiler. Fakat askerî yönetimin üniversitelerin sorunlarını çözmek için aldığı kararlar, yükseköğretimin mevcut durumunu daha da kötüleştirmiş ve yeni sorunlara yol açmıştır.

Türkiye'de Özerk Üniversitenin Gelişme Evreleri

Batı üniversiteleri model alınarak bir üniversite kurma düşüncesi, ilk defa Tanzimat döneminin eğitim alanındaki reform çabaları arasında görülmüş ve çeşitli aşamalardan geçen bu girişim ancak II. Meşrutiyet döneminde İstanbul Darülfünununun kurulmasıyla asıl amacına ulaşabilmiştir. Bu kurum, 1919'da akademik ve 1922'de de idari özerkliğe kavuşmuştur. Cumhuriyet Türkiye'sinin tek üniversitesi olan İstanbul Darülfünunu geniş bir akademik ve idari özerkliğe sahip olarak faaliyetlerini 1933 yılına kadar sürdürmüştür.¹ Cumhuriyet döneminin ilk on

* Araş. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay/ TÜRKİYE, kilic.aziz@gmail.com ORCID: 0000-0001-8064-2772

1 Ernest H. Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, C II, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1998, s. 815.

yıllık tecrübesinde, Darülfünunun bir üniversitede bulunması gereken özelliklere tamamen sahip olmadığı, görevini her bakımdan yapamadığı ve “*her sahada inkılâplar geçiren yeni Türkiye’de Darülfünunun memleket hayatının umumî gidişine uygun*” bir gelişme gösteremediği gibi gerekçelerle bu kurumun yeni baştan düzenlenmesine karar verilmiştir.² Bu nedenle 1933’te İstanbul Darülfünunu lağvedilmiş ve yerine 2252 sayılı kanunla İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Bu yeni düzenlemeyle üniversitenin özerkliği kaldırılmış ve Maarif Vekilliği’ne bağlanmıştır. Bununla birlikte, hükümet, açıkça rejim aleyhtarı beyanlar ve hareketler dışında akademik özgürlüğe özen göstermiştir.³ Darülfünun öğretim kadrosu da geniş ölçüde tasfiye edilmiştir. Mevcut 151 öğretim elemanından sadece 59’u yeni açılan İstanbul Üniversitesi’ne alınmıştır.⁴ Tasfiyeden dolayı boşalan kadroların bir kısmı Hitler rejiminden kaçan birçok Alman profesörünün getirilmesiyle doldurulmuştur.⁵

Türkiye’de üniversitenin gelişiminde ikinci önemli aşama ve düzenleme 1946 yılındaki 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu’dur.⁶ 1939 yılından itibaren üniversitede, özerklik, öğretim üyesi yetiştirilmesi, öğretim üyelerinin koşullarının iyileştirilmesi gibi talepler dile getirilmeye başlanmıştır.⁷ Konuyla ilgili 1 Nisan 1945 tarihli bir raporda, 1933 reformu ile kurulan modelin işlevini tamamladığı, mevcut merkeziyetçi yönetim anlayışının bırakılarak fakültelerin ve üniversitelerin tüzel kişiliklerinin tanınması, böylece bilimsel, idari ve mali özerkliğin sağlanması ifade edilmekteydi.⁸ Uzun hazırlıkların sonucunda 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarıldı.⁹ Bu kanun İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve henüz kurulan Ankara Üniversitesi’ne bilimsel ve idari özerklik veriyordu. Bütçe ve atamalar konusunda Milli Eğitim Bakanı’nın onayını alma zorunluluğu halen devam etse de 1933’teki merkeziyetçilik prensibinden vazgeçilerek üniversitelere geniş bir özerklik verilmişti. Genel bir ifadeyle özerklikteki amaç, üniversitelerin bilimsel çalışmalarını, eğitim ve öğretim faaliyetlerini siyasal çevrelerin ve özellikle iktidarın etkisine kapatmak, üniversitelerin çalışmaları ile eğitim ve öğretimini

2 *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1933, s. 5.

3 Walter F. Weiker, *1960 Türk İhtilali*, Cem Yayınevi, İstanbul 1967, s. 70.

4 “İrfan hayatımızda bir inkılap: Üniversite Açıldı”, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1933.

5 Weiker, *age.*, s. 70.

6 *Resmî Gazete*, S. 6336, 18.6.1946.

7 Bkz. Hirsch, *age.*

8 Mete Tunçay, “1946 ve Sonrasında Üniversite”, *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi*, ed. Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara 2007, s. 318.

9 *Resmî Gazete*, S. 6336, 18 Haziran 1946.

her türlü dış etkilerden uzak bir ortam içerisinde sürdürmelerini sağlamaktı. Bu anlamda 1946 Üniversiteler Kanunu'nun en önemli hükmü özerklik prensibiydi. Fakat söz konusu kanun ile üniversitelere verilen özerkliğin önemli bir güvence getirmediği kısa süre sonra anlaşılacaktır. Üniversitelerin özerkliğine ilk müdahale 1948 yılında CHP hükümetinden gelecektir. Hükümet, Marksist oldukları gerekçesiyle Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nden bazı öğretim üyelerinin üniversiteden atılmasını istedi. Üniversite, özerklik prensibine dayanarak bu talebi reddedince, Milli Eğitim Bakanı, üniversitelerin özerkliğini kaldırmakla tehdit etti. Ardından farklı bir formül bulundu. Hükümet söz konusu öğretim üyelerine ait kürsülerin bütçe tahsisatını kesmek yoluyla bu üç öğretim üyesini işten çıkarılmasını sağladı.¹⁰

Üniversitelerin 27 Mayıs Darbesine Katkıları

Demokrat Parti, 1946'da kuruluşundan 1950'de iktidara gelişine kadar ve iktidarının ilk yıllarında üniversite özerkliğinin kararlı savunucularından biriydi. Fakat 1953'te seçimler yaklaşırken üniversite çevrelerinin hükümetin politikalarını eleştirmeye başlaması, bazı öğretim üyelerinin akademik ve politik faaliyetler arasında asgari bir ayırım yapmadan partizanca siyasetle uğraşmaları, DP'nin üniversitelere bakış açısını da değiştirmeye başladı.¹¹ Bu süreçte Hükümetin çıkardığı üç kanun, DP ile üniversiteler arasındaki gerginliği iyice arttırarak kopuş noktasına getirdi. 1953'te çıkartılan 6185 sayılı kanunla, "*siyasi yayınlarda veya beyanlarda bulunanlar, üniversite öğretim mesleğinden çıkarılır. Bu gibilerin akademik unvanlarını taşıyıp taşıyamayacakları üniversite senatolarınca ayrıca karar altına alınır.*"¹² şeklinde düzenleme yapılarak, üniversitede öğretim üyesi olmak ve kalmak için gereken niteliklerden birinin, kişinin kendisini bilimsel ve eğitici konularda çalışma ile sınırlandırması ve aktif, partizan siyaset ile ilgili olmaması olduğunu hükme bağladı.¹³ 1954'te çıkartılan 6422 sayılı kanun, hükümete, yirmi beş yıllık hizmet süresini doldurmuş bütün mülki memurları mecburi emekliliğe tabi tutma yetkisi verdi.¹⁴ Aynı yıl çıkartılan

10 Adnan Adıvar, dönemin Milli Eğitim Bakanı'nın söz konusu hocaların üniversiteden atılmaması durumunda "üniversite muhtariyetini ilga edecek bir satırlık kanun maddesini cebinde taşıdığı iftiharla arkadaşlarına" söylediğini aktarır. A. Adnan Adıvar, "Üniversite Muhtariyeti", Cumhuriyet, 8 Ocak 1955.

11 Weiker, *age.*, s. 71.

12 "Üniversiteler Kanununun 46. maddesinin (d) fıkrasının değiştirilmesi hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, S. 8469, 28 Temmuz 1953

13 Weiker, *age.*, s. 71.

14 *Resmî Gazete*, S. 8738, 25 Haziran 1954.

6435 sayılı kanun ise, bütün devlet memurlarının kendilerini atayan yetkili makam tarafından, temyiz hakkı tanınmaksızın işten uzaklaştırılabilmelerini sağladı.¹⁵ Bu kanunla üniversite mensupları senatonun görüşü alındıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın emrine alınarak işten uzaklaştırılabileceklerdi.¹⁶

Söz konusu bu üç kanun üniversiteler tarafından akademik özgürlüğe karşı girilmiş, kabul edilemez bir saldırı olarak yorumlandı. 6435 sayılı Kanun en az dört durumda uygulandı. Hükümetin uygulamalarını “*demokrasi değil, kakorasi*” olarak adlandıran Bülent Nuri Esen işten uzaklaştırıldı. 1955 Eylül’ünde, İstanbul Üniversitesi iktisatçılarından Osman Okyar görevden alındı. Okyar, bir dergiye yazdığı “Amerikan Yardım Kapasitesinin de Bir Sınırı Olabilir” başlıklı makalede hükümetin ekonomik politikalarını eleştirmişti.¹⁷ Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Turhan Fezyioğlu, 1956-1957 akademik yılı açılış konuşmasında hükümeti bazı uygulamalarından dolayı üniversitenin özerkliğini ihlal etmekle suçladı. Ardından bu tartışmalar basın aracılığıyla sürdürülünce Fezyioğlu 6435 sayılı kanuna dayandırılarak Bakanlık emrine alındı.¹⁸ DP ile üniversiteler arasında özerklik etrafında şekillenerek devam eden gerginlik, 1956’dan itibaren hızlanarak devam etti.¹⁹

1960 yılına gelindiğinde Ankara ve İstanbul’da bulunan üniversiteler artık tam anlamıyla muhalefetin merkezi haline gelmiş bulunuyordu. Menderes hükümeti artık her türlü eleştiriyi baskı yolu ile sindirmeye yönelmiş, basın ve sendikaları baskı altına almış ve çok sayıda gazeteciyi tutuklamıştı.²⁰ Hükümet, muhalefetin “*şıkacı, gayrimeşru ve kanun dışı*” faaliyetlerini incelemek ve Meclise bildirmek üzere bir “tahkikat komisyonu” oluşturdu.²¹ Tahkikat Komisyonu yayımladığı ilk üç bildiriye, soruşturmanın selameti için bütün siyasi partilerin her türlü faaliyetlerinin durdurulduğunu, Komisyonun faaliyetleriyle ilgili her türlü yayının yasak olduğunu bildirdi.²² Ardından 27 Nisan’da “*Tahkikat Encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkında Kanunu*” çıkarıldı. Kanun, tahkik heyetlerine bütün adli yetkilerin yanı sıra gazete ve matbaa kapatmak, soruşturma ile ilgili bütün evrak

15 Metin Hepar, *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012, s. 187.

16 “Bağlı buldukları teşkilât emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılacaklar hakkında Kanun”, *Resmî Gazete*, S. 8749, 8 Temmuz 1954.

17 Weiker, *age.*, s. 71.

18 *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1956, s. 1-5.

19 Alpay Kabacalı, *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, s. 124-125.

20 Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 200-209; Weiker, *age.*, s. 73.

21 “CHP İçin Meclis Tahkikatı Açılıyor”, *Milliyet*, 13.04.1960.

22 *Milliyet*, 19 Nisan 1960; *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1960.

ve dokümanlara el koymak gibi geniş yetkiler tanımaktaydı.²³ Böylece DP ile CHP arasındaki gerginlik doruk noktasına tırmandı.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden bazı profesörler, hükümetin bu icraatının Anayasaya ve demokrasi ilkelerine aykırı olduğunu, siyasi ve basın özgürlüklerini ortadan kaldırdığını açıktan ifade ettiler. Profesörlerin bu açıklamaları hükümete muhalif basında geniş yer buldu.²⁴ 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde başlamak üzere öğrenciler hükümet karşıtı eylemlere başladı. Kısa süre içerisinde bir araya gelen binlerce öğrenci “*Kahrolsun Menderes!*”, “*Menderes istifa!*” sloganlarıyla hükümet aleyhine gösteriye başladığında, hükümet şaşkınlık içerisinde hareketsiz kaldı ve sert önlemlerle gösterilere müdahale etti.²⁵ İstanbul'da başlayan gösteriler kısa bir süre sonra Ankara'ya da sıçradı. Hükümet çıkan olaylar üzerine Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan etti ve bu illerdeki üniversite ve yüksekokulları bir ay süreyle kapattı.²⁶ Öğrenci eylemlerine karşı polisin şiddet kullanması ve diğer taraftan ordunun silah kullanma, öğrencileri gözaltına alma konusunda isteksiz olması, hükümetin otoritesini daha da sarstı.²⁷ Hükümetin aldığı önlemlere rağmen 28 Nisan'da başlayan olaylar durmadı ve 26 Mayıs'a kadar sürdü.²⁸ Böylece üniversite öğrencileri doğrudan 27 Mayıs darbesine katılmamışlarsa da yaptıkları gösterilerle, darbe öncesinin gergin ortamının yaratılmasında önde gelen bir rol oynadılar.

Üniversite-iktidar çatışmasından dolayı süregelen eylemler, 27 Mayıs darbesinin başlıca dayanak noktalarından biri oldu. 27 Mayıs bir anlamda üniversitede başlayan ve üniversitenin desteğiyle sürdürülen bir hareket niteliğine dönüştü. Celal Bayar'a göre, bu durum, Ordunun tarihi bir geleneği tekrarlamasıydı. Siyasi otorite çevresinde daima ilmi temsil edenlerle ittifak kurarak mevcut iktidarı tasfiye etme geleneği, Osmanlı döneminde Yeniçeri Ocağı medrese ittifak ile gerçekleşirken, benzer bir şekilde 27 Mayıs'ta ordu-üniversite ittifak ile gerçekleşiyordu.²⁹ İlhan Tekeli'ye göre ise üniversite 1950-1960 yılları arasında sivil ve askeri bürokrasiyle birlikte, ekonomik açıdan toplumun en hızlı kaybeden kesimi haline gelmişti.

23 “Tahkikat Encümenlerinin vazife ve salâhiyetleri hakkında kanun” *TBMM Zabıt Ceridesi*, C 13, İçtima 3, Devre 11, İnikat 61, 27.04.1960

24 *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1960.

25 Ali Fuad Başgöl, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, İstanbul 2014, s. 119-121.

26 *Milliyet*, 29.04.1960, s. 7.

27 “27 Mayıs Hareketi Nasıl Hazırlandı”, *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1960, s. 5.

28 *MEB Tebliğler Dergisi*, C 23, S. 1108, 4 Temmuz 1960.

29 Celal Bayar, *Bir Darbenin Anatomisi*, haz. İsmet Bozdağ, Emre Yay., İstanbul 1991, s. 12-13.

Bu nedenle hem öğrencilerin hem de öğretim üyelerinin daha önce görülmedik şekilde siyasal eylemlerin içine girmelerine neden olmuştur.³⁰

27 Mayıs Rejimi ve Üniversiteler

27 Mayıs darbesinin ilk günlerden itibaren bir üniversite-ordu yaklaşması oluştu ve üniversite askerî yönetime önemli derecede destek sağladı. Yeni anayasayı hazırlama görevi Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki profesörlerden oluşan "Yüksek İlim ve Hukuk Heyeti"ne verildi.³¹ Anayasanın hazırlanması konusunda Milli Birlik Komitesi, üniversitenin yardımını, hatta üniversitenin girişimini ön plana aldı. Anayasa Komisyonu hazırladığı ilk raporunda, "gayri meşru hale gelen idareye karşı girişilen hareketin meşru olduğunu"³² ifade ederek darbenin meşruiyetinin sağlanmasında oldukça önemli bir rol oynadı. Et Balık Kurumu buzhanelerinde ve çukurlarda bazı öğrenci cesetlerinin bulunduğu iddiası ile yürütülen propagandalarda en önde üniversite hocaları kullanıldı³³, İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşan bir komisyon bu konuyu araştırarak propagandaya destek oldu.³⁴ İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ın Cumhurbaşkanlığı bile gündeme geldi.³⁵ Karmaşık hükümet işlerinin yürütülmesi ve aynı zamanda hükümet dairelerinde danışman olarak görev alsınlar diye, İstanbul ve Ankara üniversitelerinden hemen personel talebinde bulunuldu.³⁶ Ordunun idareyi ele almasından hemen sonra kurulan ilk sivil kabinede, herhangi bir siyasi partiye fazla yaklaşmamış bazı öğretim üyeleri de yer almaktaydı.³⁷ Yine birçok profesör de Devlet Planlama Teşkilatı'nı örgütlemek için seçilmişti. 27 Mayıs darbesinin "ihtilal", darbenin getirdiklerinin de "devrim" olarak nitelenmesi yine üniversitelerin öncülüğünde olmuştur.³⁸ Oluşan bu atmosfer üzerine, Ankara ve İstanbul'da üniversiteler, demokrasinin kurtarıcıları olarak yeni bir imaja kavuşmuşlardı.³⁹ İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar

30 İlhan Tekeli, *Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye'de Yükseköğretimin ve YÖK'ün Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 172.

31 *Milliyet*, 28 Mayıs 1960.

32 *Resmî Gazete*, S. 10540, 1 Temmuz 1960 ve *Resmî Gazete*, S. 10541, 2 Temmuz 1960.

33 *Cumhuriyet*, 02-4 Haziran 1960.

34 *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1960.

35 *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1960.

36 Orhan Erkanlı, *Anılar... Sorunlar... Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul 1973, s. 46.

37 Kabine üyeleri için bkz. *Resmî Gazete*, S. 10515, 30 Mayıs 1960.

38 Nurşen Mazıcı, *Türkiye'de Askerî Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*, Gür Yayınları, İstanbul 1989, s. 199.

39 Weiker, *age.*, s. 74.

üniversite açış konuşmasında şöyle diyecektir: “*Millî Birlik komitesi ve üniversite dün yan yana ve el ele oldukları gibi bu gün de yarın da aynı surette demokrasimizin, millî refahımızın ve huzurumuzun, emniyetimizin tahakkukuna çalışacaklardır.*”⁴⁰

Darbeyi hazırlamış ve gerçekleştirmiş olan askerî cuntanın ülke ve dünya sorunları karşısında gerçekçi ve ayrıntılı bir programları yoktu. Ülke yönetimini ele aldıklarında ekonomik, siyasal ve toplumsal konulara hangi yönden yaklaşacakları, hangi köklü reformları yapacakları, ülke sorunlarını nasıl ele alacakları belirsizliğini koruyordu.⁴¹ Bununla birlikte askerî cunta, toplumun çektiği sıkıntıları büyük ölçüde cehaletle atfediyordu ve toplumun yeni baştan gelişmesini eğitimden bekliyordu. Millî Birlik Komitesi üyelerine göre, millî eğitim davası bir bakanlık davası değil, artık devlet sorumluluğunu aşan bir var olma, bir yaşama davasıydı. Eğitim ve kültür davası halledilmediği sürece diğer bütün çabalar sonuçsuz kalacaktı.⁴² Bu nedenle askerî yönetim, ülkedeki eğitim meselesini çözmeyi öncelikli hedefleri arasında görmekteydi. Ancak iktidarı ele geçiren bir grup idealist subayın bu iyi niyetli hedeflerinin önünde, temel eğitimden yükseköğretime kadar, yıllardan beri bir türlü çözülemeyen sorunlar vardı. 1960’a gelindiğinde, Cumhuriyet döneminin tüm atılımlarına rağmen, halen nüfusun yüzde altmışı okuma yazma bilmiyordu. İstatistiklerin diliyle Ekim 1960 nüfus sayımına göre, 27 milyonu aşkın nüfusun⁴³ 16 milyonu okuryazar değildi. 3 buçuk milyonu geçkin ilköğretim çağındaki çocuktan nerdeyse 972 bini okuma imkânlarından mahrumdu.⁴⁴ Bununla birlikte yükseköğretim sisteminin de mevcutta bir dizi sorunu bulunmaktaydı. Demokrat Parti hükümeti döneminde süregelen özerklik tartışmaları yükseköğretimi zaman zaman işleyemez duruma getirmişti. Yükseköğretime olan talep hızla artarken öğretimde ve diğer olanaklarda buna uygun bir artış gösterilememişti. Üniversiteler kendi ihtiyacını karşılayacak öğretim üyesini yetiştirme konusunda çok gerilerde kalmıştı.⁴⁵ Tüm bunlar, yükseköğretimin köklü bir reforma ihtiyacı olduğunu göstermekteydi.

27 Mayıs rejimi, darbenin başarılmasında en büyük rolü oynayan ve 27 Mayıs’tan itibaren desteklerini esirgemeyen üniversitelerin sorunlarını hemen gündeme

40 *Milliyet*, 8 Kasım 1960.

41 Erkanlı, *age.*, s. 17-18.

42 “İkinci Cumhuriyetin İhtilal Meclisi Üyeleriyle Görüşme”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz- 23 Ağustos 1960.

43 *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1960.

44 *Milliyet*, 30 Ekim 1960.

45 Tekeli, *age.*, s. 174.

aldı ve darbenin hedefleri arasında ikinci önceliği üniversitelere verdi. Askerî rejim öncelikle DP ile üniversiteler arasında süregelen tartışmaları temel alarak geniş çaplı bir propaganda başlattı. DP'nin kırk milyon lira harcayarak Harbiye ve üniversiteyi imha etmek için plan hazırladığı, bilime ve bilim adamına saygı duymadığı, DP için bilim adamının “*cübbeli kukla*” dan başka bir şey ifade etmediği, “*hürriyet*” isteyen öğrencilere ateş edildiği, ordunun siyasi amaçlar için kullanılarak üniversite özerkliğini ihlale zorlandığı gibi argümanlar gerçeklik bağlamından koparılarak öne sürülüyordu. 27 Mayıs'tan sonra ise bilimin ve bilim adamının toplum içerisindeki itibarının yeniden iade edildiği ifade ediliyordu.⁴⁶

27 Mayıs rejimi yükseköğretimin sorunlarını çözmek, sistemi reformdan geçirmek için bir dizi çalışma başlattı. Bir an önce üniversite konusunun ele alınması ve üniversitede bir tür reform yapılması konusunda bazı akademik çevreler de askerî yönetimi teşvik ediyordu. 7 Ekim 1960'ta Üniversitelerarası Kurul, yükseköğretim reformunu görüşmek üzere Milli Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel başkanlığında İstanbul Üniversitesi'nde bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantı çıkışı gazetecilerin Kurulun gündeminde Üniversiteler Kanunu'nun değiştirilmesi ile ilgili bir madde olup olmadığı, bakanlık tarafından bir teklifin getirilip getirilmediği sorusu üzerine Bakan Tuncel, “*bilhassa 27 Mayıs'tan sonraki bu hürriyet havasında Bakanlığın üniversitelere empoze edeceği bir fikri olamaz. Üniversiteler Kanunu tadili meselesi de onların kendi meselesidir. Halen bu mevzuda bir ankette var. Onların kendi davalarını düşünüp halledeceklerinden eminim.*”⁴⁷ diyerek askerî yönetimin üniversite özerkliğine saygı duyacağını, dışarıdan herhangi bir müdahalenin olmayacağı yönünde açıklamalar yapmıştır. Bu esnada MBK, üniversite sorununu ele almak için öğretim üyeleri ve öğrencilerle bir seri toplantılar, görüşmeler yapmaktaydı.⁴⁸

Nihayet MBK, iki kanunla üniversitelerin işleyiş tarzı, akademik ve sosyal yönleriyle düzelebileceğine karar verdi.⁴⁹ Bu kanunlardan biri olan 115 sayılı kanunla 1946 tarihli 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun bazı maddeleri üzerinde değişiklik yapıldı. Yeni düzenlemeyle, Milli Eğitim Bakanı'na tanınan bakanlık emrine alma yetkisi kaldırıldı. Üniversitelerin yönetimine doçentler ve asistanlar da katılabilecekti. Rektör ve dekanların yetkileri genişletildi. Milli Eğitim Bakanı'nın Üniversitelerarası Kurul'a başkanlık yapması kaldırıldı. Öğrenciler fakülte yönetim

46 *Türk Ordusunun Zaferi Kansız İhtilal*, haz. Vecdi Bürün, Ekicigil Yayınevi, 1960, s. 18-23-47.

47 *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1960.

48 *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1960.

49 Erkanlı, *age.*, s. 46.

kurullarına temsilcileri aracılığı ile katılabileceklerdi. Profesör ve doçentlere bütün disiplin kararlarına karşı Danıştay'a başvurma hakkı tanındı, öğrenciler ise bu haklarını senatoya başvurmak suretiyle kullanabileceklerdi. Ordinaryusluk unvanı kaldırıldı. Kadroya bakılmadan, yeterliliği jürilerce onaylanan doçentler, doçentlik kadrosundan maaş almak suretiyle profesörlük unvanını kullanabileceklerdi. Böylece kadrosu uygun bir fakültede bir doçent 5 yılda profesör olabilecekti.⁵⁰

Üniversite reformuyla ilgili MBK'nin kabul ettiği diğer kanun ise 114 sayılı kanundu. Ciddi tartışmalara yol açan bu kanun ile Ankara, İstanbul, Ege ve Atatürk üniversiteleri ile İstanbul Teknik Üniversitesi'nden 147 öğretim üyesi ve yardımcısının işine son veriliyor, dört kişinin ise yerleri değiştiriliyordu.⁵¹ Ayrıca yasanın 5. maddesinde de *"İşbu kanunla görevlerinden affedilenler bir daha üniversite öğretim üyeliği veya yardımcılığı vazifesi ile görevlendirilemezler"* denilerek atılanların üniversiteye geri dönüşleri de engelleniyordu. Yine bu kişiler altı ay içinde bir başka göreve atanmazlarsa, emekli edileceklerdi. Yasa tasarısının altında MBK üyesi Yüzbaşı İrfan Solmazer'in imzası vardı. Solmazer tasarımı sunarken şöyle diyordu: *"27 Mayıs İnkılabının"* amacı, gelecekte ülkeyi yönetecek şahıslar olarak, kişisel çıkar duygusundan uzak bir nesil yetiştirmek ve *"memleket hizmetine millî şuuru tam olarak kendini vermiş, yarının Türkiye'sine sahip olacak çocuklarımızı mükemmel olarak yetiştirmektir. İşte bu gayeye ulaşmak yolunda... yaşlı ve ilmî bakımdan yetersiz olan bazı öğretim üyelerinin üniversiteden affına dair kanun teklifidir"* ifadelerini kullanacaktır.⁵²

Komite üyeleri, 114 sayılı tasfiye kanunu ile üniversiteleri temizleyip, gençleştirdiklerine ve 115 sayılı Kanunla da bu kurumu ideal bir statüye kavuşturduklarına ve böylece yükseköğretim için gerekli bir reformu başardıklarına inanmaktaydılar. MBK'nin söz konusu kanunlarla ilgili yayımladığı bildiriye, üniversitelerin uzun zamandır bir reorganizasyon kanununa ihtiyaç duydukları, bu ihtiyacın aynı zamanda *"27 Mayıs İnkılabının"* temel taşlarından birini teşkil ettiğinden, MBK'nin üniversitelere tam bir özerklik sağlayan ve öğretim üyeleriyle öğrencilerini maddi ve manevi açıdan sağlıklı bir ortama kavuşturan kanunu çıkardığı ifade edilmekteydi. Ayrıca üniversiteye yeni bir yön veren kanun ile birlikte, bazı öğretim üyelerinin üniversiteden uzaklaştırıldıkları da belirtilmekteydi.⁵³ Fakat üniversitelerin içinde bulunduğu toplumsal koşulların gelişimine bağlı olarak

50 Resmî Gazete, S. 10641, 28 Ekim 1960.

51 "Üniversiteler öğretim üyelerinden bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksek okullara nakline dair Kanun", *Resmî Gazete*, S. 10641, 28 Ekim 1960.

52 *Millî Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Tutanağı*, Yirmi Sekizinci Birleşim, C 2, 26.10.1960.

53 "Millî Komitenin Tebliği", *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1960, s. 5.

ortaya çıkan sorunların sadece kanun tekniğiyle çözülemeyeceği çok geçmeden anlaşılacaktır. MBK bu uygulamasından dolayı darbeyi desteklemiş üniversiteyi, basını ve öğrenci gençliği karşısında buldu.⁵⁴ En can alıcı nokta ise darbeye yol açan hareketlerin üniversiteler çevresinde yoğunlaşması ve askerî yönetimin belli başlı kaynaklarından birinin üniversiteler oluşuydu. Menderes iktidarına karşı üniversite özerkliğini savunan ve bunun mücadelesini veren üniversite yönetimleri, 27 Mayıs'ta DP iktidarı dönemindekiyle kıyaslanamayacak derecede bir akıbetle karşılaşmış olmaktan dolayı hem şaşkıncı hem de tepkiliydi. MBK'nin tasfiyede ölçsüzce davranması, herhangi bir kıstas veya gerekçe göstermemesi tepkileri daha da arttırmaktaydı. Bu kararı protesto için İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar ve İTÜ Rektörü Fikret Narter 28 Ekim'de görevlerinden istifa ettiler.⁵⁵ Ertesi gün onları Ankara Üniversitesi Rektörü Suat Kemal Yetkin, Ege Üniversitesi Rektörü Mustafa Uluöz ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü Turhan Feyizoglu izledi.⁵⁶ Üniversite senatoları ve öğrenci birlikleri de nedeni resmen açıklanmayan tasfiye hareketini protesto ettiler. İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosu Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderdiği bildirimde, tasfiyenin üniversitenin ilmî kimliğine zarar vereceği gibi fonksiyonlarını da önemli derecede aksatacağı, günün ileri ve teknik personel ihtiyaçları karşısında üniversiteyi zor durumda bırakacağı ifade edildi.⁵⁷ Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyeleri yayımladıkları deklarasyonda, üniversitede bir tasfiyenin gerekli olduğu ancak tasfiyenin yapılış şeklinin üniversite özerklik prensiplerine aykırı olduğu, yapılan tasfiyede belli bir kıstasın olmadığı, tasfiyenin yapılış bakımından ortaya çıkan hataların düzeltilmesi gerektiğini bildirdiler. Öğrenci birlikleri de tasfiyeye tepkilerini sert bir şekilde gösterdiler. Öğrencilerin MBK aleyhine miting hazırladıklarından, İstanbul ve Ankara'da yürüyüş yapacaklarından söz ediliyordu.⁵⁸ Öğrenci birlikleri yayımladıkları bildirimde, dışarıdan müdahale edilerek üniversite özerkliğinin ihlal edilmesine ve baskı uygulanmasına tahammül etmeyeceklerini ifade ettiler:

“Gerekçesiz bir kanunla üniversiteye mensup 147 öğretim üyesinin vazifelerinden affedilmesi, Yüksek Tahsil Gençliği arasında büyük teessür uyandırmıştır. Bütün dünyaya, Türkiye üniversitelerinin tam bir

54 Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, İş Bankası Yay., İstanbul 2012, s. 361.

55 *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1960.

56 *Milliyet*, 29-30 Ekim 1960.

57 *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1960.

58 İpekçi ve Coşar, *age.*, s. 361.

muhtariyete sahip bulunduğunu ilan ettiğimiz şu günlerde aralarında şöhretleri hudutlarımızın çok ötesine yayılmış olan ve yerleri senelerce doldurulamayacak olan kıymetlerin bulunduğu bu zevatın bir oldu-bitti ile hiçbir esas usule dayanmadan vazifelerinden affi her şeyden evvel, kurulacağı vaat edilen “Hukuk Devleti” temeline konulan bir dinamittir. Eğer bu memlekette üniversite muhtariyeti varsa ve eğer üniversitelerde kısıntı lazımsa bu ancak ve ancak muhtar üniversiteler senatoları yapabilir. Aksini düşünmek ve tatbik etmek üniversite muhtariyetini kökünden sökü� atmaktır. Muhtar olması icabeden üniversitelerimizin asil ve necip öğrencileri adına bütün dünyaya ilan ederiz ki bu hata tamir edilmedikçe üniversitelerde boş kürsüler karşısında boş amfiler olacaktır. 27 Mayıs inkılabından bu yana her türlü baskıdan kurtulmuş olan her türlü talebe teşekküllerinin bundan sonra herhangi bir baskıya tahammül edemeyeceklerini de ayrıca belirtmek isteriz.”⁵⁹

MBK, tasfiye kanunu ile öngöremediği bir tepkiyle karşılaşmıştı. Özellikle öğrenci gençliğin miting yapma hazırlığında olduğu söylentileri Komiteyi kaygılandırmaktaydı. Bazı MBK üyeleri üniversite, basın ve öğrenci çevreleriyle iletişime geçerek tepkileri yatıştırmaya çalıştılar. Komite üyeleri öğrencilerle yaptıkları gizli toplantılarda, öğrencilere herhangi bir gösteriye kalkışmaları durumunda ortaya çıkabilecek tehlikeler konusunda uyarılarda bulunup tasfiyeyi olumlu karşıladıklarına dair bildirimler yayımlamaları telkininde bulundular.⁶⁰

Tasfiye, MBK'nin kamuoyundaki imajını kuşku götürmez derecede zedelese de askerî yönetimin geri adım atmaya pek niyetli olmadığı, Komite üyelerinin açıklamalarından anlaşılmaktaydı. Konuyla ilgili olarak MBK üyelerinden Fazıl Akkoynlu, “...bizim hakkımızda karar tarih verecektir. Biz doğru ve faydalı yaptığımızı kanıyız.” Muzaffer Özdağ ise “iyiye, doğruya, demokrasiye...işte esbabı mucibe” diyecektir. Yine Komite üyesi Suphi Gürsoytrak, “tabiatıyla reaksiyon olacaktır. Fakat roket çağında bulunduğumuzu unutmayalım. İstifa müessesesi mevcuttur, yalnız zamanı bilmek lazımdır...” şeklinde açıklama yapacaktır.⁶¹ Yine Komite üyelerinden Numan Esin, “her müesseseyi yeni baştan kurarken revizyona tabi tutmak gerekir. Bizde oy, istikbal endişesi olmayan, memleket için hüsnüniyetle çalışan olduğumuzdan bunu yaptık.” şeklinde açıklama yaparak tasfiyenin mantığını anlatmaya çalışmıştır. Komite üyesi Mehmet Özügüneş 147'lerle ilgili geri adım atılmayacağını vurgusunu yaptı, “ihtilal düşüünür, karar verir

59 “Öğrenci Birliklerinin Beyannameesi”, *Cumhuriyet*, 30 Ekim 1960, s. 5.

60 İpekçi ve Coşar, *age.*, s. 362.

61 *Milliyet*, 29 Ekim 1960.

*ve tatbik eder. Tatbik sonudur, bundan dönülmez. Ben her iki kanunun da büyük bir ihtiyaca cevap verdiği kaniim. Öğrenci arkadaşlara güvenmiyorum. Biz onlarla yan yana döğüştüğ. Aynı saftayız.*⁶² Devlet Başkanı Cemal Gürsel ise bu konuda, “*biz bu kanunların prensip olarak doğru olduğuna inanıyoruz. Eksik, hatta fazla olabilir. Hatalarımız varsa bunları en kısa zamanda üniversitenin iştiraki ile düzeltmeğe çalışacağız. Üniversiteye karşı inancımız, bağılılıımız ve sevgimiz büyüktür. Onların emellerinde hizmet etmeyi Komite ve Hükümet olarak vazife addettik.*” şeklinde açıklama yapacaktır.⁶³

Tasfiye edilen 147 öğretim üyesinin nasıl tespit edildiği, hangi esaslar üzerinden karar verildiği resmî olarak hiçbir zaman açıklanmadı. Atılanların ortak bir siyasi görüşte olduğunu iddia etmek de pek olanaklı görünmemekteydi. 147’lerin içerisinde DP’ye yakınlıkları ile bilinenlerin yanı sıra 27 Mayıs’ı desteklemiş hatta anayasa komisyonunda yer almış hukukçular da vardı. MBK, listenin nasıl hazırlandığı konusunda yaptığı açıklamada, tasfiye hareketinin rastgele değil, üç ay süren soruşturmalar sonucunda yapıldığını; bu soruşturmalarda bütün öğretim üyeleri için raporlar hazırlandığını, üniversiteden atılan her üye için gerekçelerin ayrı ayrı olabileceğini, bu gerekçelerin açıklanmasının atılanları zor durumda bırakacağından bu konuda açıklama yapılmasının doğru olmayacağını ve atılanların talepleri olursa hem kendilerine hem de basına gerekçelerin açıklanabileceğini ifade etti.⁶⁴ MBK, 147’liklerin her biri hakkında ayrı ayrı dosyaların olduğunu ileri sürmüş olsa da daha sonra ortada tek bir dosyanın olmadığı anlaşılacaktır.⁶⁵ Söz konusu öğretim üyeleriyle ilgili hazırlanan dosyaların, kanun teklifinde bulunan ve 13 Kasım 1960’ta Komiteden tasfiye edilen 14’lerin ayrılışıyla kaybolduğu ve bulunamadığı ileri sürüldü.⁶⁶ Bu durum, 147 öğretim üyesinin üniversitelerden atılma kararının 14’ler tarafından alındığı izlenimini doğurdu.

147’ler meselesi, askerî bir yönetimin çeşitli sivil çıkarıcı grupların etkisi ve baskısı altında kalarak nasıl yanlış adımlar atabileceğinin yansımasıydı. Subayların üniversitelerle olan ilişki derecesi, onların gerçek anlamda üniversitelerin sorunlarını ele almalarını sınırlamaktaydı.⁶⁷ Bu nedenle tasfiyenin dışarıdan veya üniversite içerisinde siyasi önyargılar ya da kişisel husumete dayanan

62 *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1960.

63 *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1960.

64 *Milliyet*, 30 Ekim 1960.

65 *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1960.

66 *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1960.

67 Erkanlı, *age.*, s. 45-46.

jurnal notlarına, dedikodulara dayandığını ileri sürmek yanlış olmaz.⁶⁸ Kanun tasarılarının üniversite içerisinde oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlandığı belirtilmekteydi.⁶⁹ Nitekim Cemal Gürsel daha sonraları “*bu tasfiyeyi üniversite içindikilerden aldığımız malûmata istinaden yaptık, aldatılmısz*” demek zorunda kalmış ve düzeltilmesini istemiştir.⁷⁰ Diğer taraftan MBK’nin tasfiyeyi yaparken çok değişik güdülerle hareket ettiği, objektif ve belirli kıstaslar, ölçüler, görüşler tespit etmeden bu harekete giriştiği, Komite üyesi Orhan Erkanlı’nın anlatımından anlaşılmaktadır. Erkanlı’nın anılarından aktardığına göre:

“Her türlü kanaate, inanış tarzına taaruz ediyorduk; solcusunu da sağcısını da atıyorduk. Doğum yeri şarkta olamı kürtçü diye, namaza gidenleri softa ve gerici diye, kitabı olanı çalmıştır diye, kitapsızları kitapsız diye, talebeye ciddi davranamı kaba ve sert diye, samimi hareket edenleri laubali diye, kızlarla fazla ilgileneni ahlaksız diye damgalıyorduk. Solcu, sağcı, mason, kürtçü, gerici, cahil, tüccar, kitapsız, politikacı vs. gibi sıfatlar sık sık kullanılıyor, bu barajları aşabilenler içeride kalıyorlardı.”⁷¹

147’ler meselesi üniversitelerin gündemini uzun süre işgal etti. Üniversiteler 114 sayılı tasfiye kanununun yürürlükten kaldırılmasını, 147’lilerin yeniden üniversiteye dönüşünü ısrarla savundular. Üniversiteden uzaklaştırılan öğretim üyeleri bir araya gelip 147’ler Derneği’ni kurarak bu kanunun kaldırılması için mücadele ettiler. MBK ve hükümet ise bazı iyi niyetli açıklamalar dışında herhangi ciddi bir adım atmakta isteksiz davrandı. 147’lilerin geri dönmesi için işleyen süreç iyice karmaşıklaşarak devam etti. İstanbul ve Ankara üniversiteleri 147 öğretim elemanının yeniden üniversiteye dönebilme imkânı veren birer kanun tasarısı hazırlayıp hükümete teklif ettiler. Fakat MBK’nin geri adım atmak gibi bir niyeti yoktu. Söz konusu kanun tasarısı Komite tarafından görüşüldü ve tasarının gündemden çıkarılmasına karar verildi.⁷² Kanun tasarısının gündemden çıkarılması ile askerî yönetim döneminde 147’lerin tekrar üniversiteye dönme imkânları kalmadı. 1962’ye kadar üniversitelerin bu konudaki sonuç vermeyen çabaları da devam etti. 15 Ekim 1961 genel seçimleriyle demokratik rejime yeniden geçildi ve 17 Nisan 1962’de Parlamentonun çıkardığı bir yasa ile 114

68 Tekeli, *age.*, s. 7.; *Vatan Gazetesi*, 29 Kasım 1960.

69 Erkanlı, *age.*, s. 46; *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1960.

70 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem 1, 66. Birleşim, C 4, 28.3.1962, s. 169.

71 Erkanlı, *age.*, s. 47.

72 *Cumhuriyet*, 07 Ocak 1961.

sayılı tasfiye kanunu yürürlükten kaldırıldı. Bu düzenlemeyle 147'lilerden çoğu üniversitelerine geri dönebildiler. Bazıları ise yurt dışına gittiler.⁷³

Üniversitelerin anayasal düzeyde geniş bir özerkliğe kavuşmasında, üniversite çevrelerinin tasfiye hareketine gösterdiği aşırı tepkinin de etkisi olmuştur.⁷⁴ Diğer yandan üniversitelerin manevi gücü, 27 Mayıs öncesine göre çok zayıflamıştır. Ekim 1961'e kadar süren 27 Mayıs rejiminin kısır darbeci eylemleri, toplumun gözünde üniversitelerin saygınlığına önemli derecede zarar verdi.⁷⁵ Bunun yanı sıra 27 Mayıs darbesi, üniversitelerin gerçek sorunlarının fark edilmesini uzun süre geciktirdi. Bazı ciddi sorunlarla karşı karşıya olan üniversiteler bu sorunları çözmek için temel reformlar gerçekleştirmek, kendilerini yeniden inşa etmek yerine uzun süre 147'liler meselesiyle uğraşmak zorunda kaldılar. Diğer yandan tasfiye meselesi, öğretim üyelerinin arasındaki samimi ahengi ve iş birliğini bozmuş, akademik mesleğe duyulan güveni de sarsmıştı.⁷⁶ İstatistiki verilere göre 1960-61 öğretim yılında tüm yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı sayısı 4071'dir.⁷⁷ Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda tasfiye hareketinin üniversitelerin akademik kadrolarını önemli boyutta zayıflattığı anlaşılmaktadır. Örneğin İstanbul Üniversitesi'nin bazı fakülteleri, öğretim üyelerinin yüzde 90'ını kaybetmişti.⁷⁸ Askerî yönetim, öğretim üyelerini tasfiye etmekle içlerinde sayısız kitap yazmış, sayısız yayın yapmış, yabancı üniversitelerde dersler vermiş, çalışmalarını dış klâsik kitaplara geçmiş; yabancı bilim topluluklarından şeref madalyası ve nişanı almış olanların da bulunduğu üniversite mensuplarını harcamıştı.

Öğrenci Gençlik

Dünyanın hemen her tarafında öğrenci hareketlerinin yeni bir siyasal ve toplumsal güç olarak belirmesi, 1960'ların adeta bir karakteristiği idi.⁷⁹ Özellikle 1968'de Fransa'da patlak veren ve dünyanın birçok ülkesinde görülen öğrenci ayaklanmalarının sebepleri her ülkenin kendi tarihsel bağlarıyla ilintiliydi ve bunalımı meydana getiren sebeplere göre öğrenci istekleri de değişmekteydi. Bu

73 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 50. Birleşim, Dönem 1, Toplantı 1, C 3, 17 Nisan 1962; *Resmî Gazete*, S. 11086, 18 Nisan 1962.

74 Tekeli, *age.*, s. 172.

75 Karpat, *age.*, s. 343.

76 Turhan Yörükan, Ayda Yörükan, *Üniversitede İlim ve Ahlak*, yay. haz. Ali Birinci, Vadi Yayınları, Ankara 2003, s. 17-46.

77 *İstatistik Göstergeler 1923-2013*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2014, s. 70.

78 Weiker, *age.*, s. 78.

79 İsmet Giritli, "Öğrenci Hareketleri", *Milliyet*, 18.05.1970.

dönemde birçok ülkede ortaya çıkan öğrenci hareketlerinin baskın karakteristik özelliği, üniversite içi sorunlardan başlayıp, daha sonra ülke çapındaki sorunlara ve sonunda düzenin kendisine yönelerek siyasi bir nitelik kazanmasıydı.⁸⁰ 1968’de Türkiye’de de diğer ülkelere benzer öğrenci olayları yaşanmış ve sonunda üniversitenin dışına taşarak sürmüştür. Türkiye’de 1968’den sonra bir türlü durdurulamayan gençlik eylemleri şiddet hareketlerine dönüşerek, 12 Mart 1971’de ordunun yeniden ülkenin yönetimine müdahalesinin önemli gerekçelerinden biri olmuştur.⁸¹ Tarihsel bağlamında değerlendirildiğinde ise 1960’ın başlarında üniversite içi sorunlara yönelen, daha sonra anti-emperyalist bir nitelik taşıyan sol gençlik eylemlerinin toplumsal yapısının hazırlanmasında, diğer birçok nedenin yanı sıra, 27 Mayıs darbesiyle başlayan gelişmeler de önemli derecede etkili olmuştur. 27 Mayıs, toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi, öğrenci gençliğinin değer yargılarında, siyasal yönelimlerinde de önemli sonuçlar yaratmıştır.

Türkiye’de çok partili yaşama geçildikten sonra üniversite öğrencileri, bir siyasal güç olduğunu en açık şekilde 27 Mayıs 1960 darbesinde oynadıkları rolle göstermişlerdir.⁸² Daha önce değinildiği üzere, 28 Nisan ile 26 Mayıs 1960 tarihleri arasında İstanbul ve Ankara’daki üniversite gençliğinin hükümet karşıtı eylemleri, 27 Mayıs darbesine giden olaylar zincirinin önemli bir halkasını teşkil etti. Böylece öğrenciler eylem ve gösterileriyle ciddi siyasal ve toplumsal sonuçlar doğurabileceklerinin farkına varmışlardır.⁸³ Askerî rejim ise darbenin başarılmasında gençliğin oynadığı rolün farkındaydı ve ilk propagandasını gençlik üzerine kurdu. Darbenin hemen ardından ordunun “ilerici” rolünü vurgulayan, “ordu gençlik el ele” sloganını etkili kılmaya çalışan bir dizi propagandalar yürütüldü. Türkiye Milli Gençlik Teşkilatına dönemin en yaygın kitle iletişim aracı olan radyoda, “*Gençlik Saati*” yayınlama olanağı verilmişti. Programda, gençliğin “27 Mayıs ruhu”na bağlılığı ve Silahlı Kuvvetlere olan inancı dile getirilerek 27 Mayıs savunusu yapılıyordu.⁸⁴ Yine 27 Mayıs’ın köylerde anlatılması için

80 Ahmet Taner Kışlalı, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 41.

81 *Milliyet*, 7 Temmuz 1971.

82 Nermin Abadan, “Values and Political Behavior of Turkish Youth”, *Ankara Üniversitesi SBF D*, C 20, S. 1, 1965, s. 200-221.

83 Jacob M. Landau, *Türkiye’de Aşırı Akımlar*, çev. Erdinç Baykal, Turhan Kitabevi, Ankara 1978, s. 45-46.

84 Kabacalı, *age.*, s. 169.

öğretmenler, akademisyenlerin yanı sıra öğrencilerden de yardım istendi.⁸⁵ 28 Nisan'da üniversitelerde başlayan öğrenci olaylarında çeşitli nedenlerle hayatlarını kaybeden 5 kişinin cenaze töreni “*hürriyet şehitleri*”⁸⁶ adı altında, içeriğin anlamı karşılayamadığı büyük bir propaganda malzemesine dönüştürüldü. 9 Haziran'da İstanbul'da ve 10 Haziran'da ise Ankara'da on binlerce kişinin katıldığı törenden sonra 5 kişinin cenazeleri⁸⁷ Anıtkabir'in bahçesine defnedildi.⁸⁸ MBK yayımladığı tebliğde, 28 Nisan ile 27 Mayıs tarihleri arasında “*milletçe girilen hürriyet mücadelesinde İstanbul ve Ankara'da şehit edildikleri inanılır kaynaklardan ihbar edilen diğer öğrencilerimiz hakkında tahkikat devam etmektedir*” diyerek olaylarda hayatlarını kaybeden daha birçok öğrencinin olduğunu, üniversitelerin tatilde olmaları ile “*cinayetler mesullerinin almış oldukları tedbirler ve araştırmaların bir ay kadar bir zaman geçtikten sonra başlamış olması*” diğer cesetlerin bulunmasını güçleştirdiğini iddia etti.⁸⁹ Daha sonraları bu iddiaların gerçeği yansıtmadığı anlaşılacaktır.

Ordu, öğrencilerin Menderes hükümeti aleyhindeki gösterilerine sahip çıkınca bir “*devrim*” yapılmış havası yaratıldı. Dönemin hakim duygusuna göre, toplumu özgürlüğe kavuşturan, “27 Mayıs devrimine” ulaştıran ordudan sonraki ikinci güç⁹⁰, sayıları altmış bini geçen üniversite öğrencileriydi. Yürütülen propagandanın ana eksenini, “*hürriyet hareketinin 28 Nisan'da, üniversite bahçesinde*” başladığı yönündeydi.⁹¹ 28 Nisan öğrenci olaylarının birinci yıldönümü nedeniyle İstanbul'da düzenlenen gösteride yapılan konuşmalarda, öğrenci gençlik üzerinde yürütülen propagandalar açıkça gözlenebilmektedir. Törenin ilk açış konuşmasını yapan İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı, “*...hürriyetsizliğe, adaletsizliğe karşı gösterdiğimiz mücadelede, birer Ata genci olarak üstümüze düşen vazifeyi yapmağa çalıştık. Müsterihiz...Fikir Atatürk, madde Atatürk olarak devrimlerin ebedi bekçisiyiz*” diyerek sözlerini tamamladı. İstanbul Üniversitesi adına Orman Fakültesi Dekanı ise konuşmasına “*gençlerin, Türk ordusunun silahlarını ateşleyen manevi kıvılcım ve 27*

85 *Milliyet*, 16 Eylül 1960.

86 “Millî Birlik Komitesinin şehitlerle alâkalı tebliği”, 9 Haziran 1960, *Resmî Gazete*, 11 Temmuz 1960.

87 Ağustos 1988'de sessiz bir törenle “hürriyet şehitlerinin” naaşları Anıtkabir'den Cebeci mezarlığına transfer edilecektir.

88 *Cumhuriyet*, *Milliyet*, 9-10-11 Haziran 1960 sayıları.

89 “Millî Birlik Komitenin, ölen ve kaybolan gençler hakkındaki tebliği”, 3 Haziran 1960, *Resmî Gazete*, 7 Temmuz 1960, S. 10545; Millî Birlik Komitesinin şehitlerle alâkalı tebliği, 9 Haziran 1960, *Resmî Gazete*, 11 Temmuz 1960.

90 Kabacalı, *age.*, s. 167.

91 *Hayat Haftalık Mecmua*, Yıl 5, Sıra No 195, S. 27, C 2, 1 Temmuz 1960.

Mayıs sabahının güneşiyle doğan kansız ihtilal bayrağı” olduğunu belirterek başladı. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Fahri Özdilek, gençlere yönelik olarak “...hürriyet mücadelesi bir olgudur. Hayatlarınızı feda edercesine hürriyet için çalıştınız. Çok sevdiğimiz arkadaşlarımız hayatlarını feda etti. Onları ulular, saygıyla anarım...” Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Cemal Tural ise gençlere hitaben, “bugün hürriyet davamızın şahlandığı gündür. Bugün ruhun maddeyi, ahlaksızlığı, soysuzluğu, hırsızlığı yendiği gündür...”⁹² şeklinde konuşmasını sürdürdü.

27 Mayıs rejiminin darbenin meşruiyetini sağlamak, gençliği askerî yönetim etrafında toplamak amacı ile yürüttüğü geniş propagandaların öğrenci gençlik üzerinde etkileri çeşitli oldu. İlk olarak öğrencilerin 27 Mayıs’ın başarılmasındaki rolünü yücelten propagandalar olayın kahramanlarının öğrenciler olduğuna dair bir kanı oluşturdu. Öğrenci kitlelerini yönlendirmeleri açısından, öğrenci birlikleri ve dernekleri artık önem verilmesi gereken siyasal bir güç olarak kabul ediliyorlardı. Bu nedenle siyasi partiler, gençliği kendi çıkarları yanında kullanmak için öğrenci örgütleriyle sıkı ilişkiler kurmanın, onları kontrolleri altına almanın çabası içerisine girmişlerdir.⁹³ 27 Mayıs darbesinin öğrenci gençliğin siyasete aktif katılımına kazandırdığı bu ivme, 1960’lar boyunca giderek artan siyasal bir radikalizm eğilimiyle birlikte, etkisini uzun süre devam ettirecektir.⁹⁴

Öte yandan öğrenci hareketlerine yüklenen “hürriyet mücadelesi”, “demokrasi mücadelesi” gibi anlamlarla 27 Mayıs öncesi meydana gelen öğrenci hareketlerine kamuoyunda güçlü bir önemseme ve saygınlık da kazandırıldı.⁹⁵ 1968’de dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de başlayan öğrenci hareketlerinin ardında, 27 Mayıs’ın öğrenci gençliğe yönelik oluşturduğu bu imajın, saygınlık birikiminin de etkilerinin olduğu söylenebilir.⁹⁶ 1968’de Türkiye’deki öğrenci olaylarını, dünya gençliğinin bir taklidi olduğu yönündeki eleştirilere cevaben Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı şöyle diyecektir: “Türk gençliğini moda bir davranış içinde görmek isteyenler, gençliğe saygısızlık ederler. Unutulmamalıdır ki, bu gençlik 1960’larda bütün dünyaya örnek olmuştur ve o ruh tarihi seyir içinde akıp gelmektedir.”⁹⁷ 1968’deki öğrenci hareketlerine yönelik diğer birçok destek mesajları,⁹⁸ 27 Mayıs

92 *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1961.

93 Süleyman Genç, *12 Mart’a Nasıl Gelindi*, İleri Yayınları, Ankara 1971, s. 16.

94 Landau, *age.*, s. 408.

95 Tekeli, *age.*, s. 197-198.

96 Tekeli, *age.*, s. 197-198.

97 Moğol, Bilal, “Direnen Üniversite Gençliği”, *Cumhuriyet*, 17.06.1968, s. 2.

98 *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1968.

döneminde öğrenci hareketlerine duyulan sempatinin belli bir oranda devam ettiğine işaret etmektedir.

Belki de 1960'ların sonundaki öğrenci aktivizminin arkasındaki toplumsal yapının hazırlanmasında en önemli etkenlerden biri 27 Mayıs darbesiyle oluşan yeni siyasal ve düşünsel ortamdır. Öğrenci gençliğin 1960'larda değer yargılarındaki ve siyasal yönelimlerindeki hızlı değişim de buna işaret etmektedir. Şöyle ki milliyetçi ve sosyalistlerden oluşan askerî cuntanın çeşitli sosyal ve ekonomik reformları⁹⁹ gündeme getirmesi, bu reformları gerçekleştirmekteki girişimleri yeni bir düşünsel ortamın oluşmasının öncülü oldu. Diğer yandan askerî cunta, geçmişte tehlikeli oldukları düşünülen konular hakkında tartışma başlatmakta da istekli davrandı.¹⁰⁰ Cemal Gürsel bir basın toplantısında, ülkenin yeni bir görünümüne ihtiyacı olduğunu ve sosyalizmin tamamen zararlı olarak anlaşılması gerektiğini açıkladı.¹⁰¹ 1961 Anayasası ile tanınan temel hak ve özgürlükler de bu yeni düşünsel ortamı besledi ve özellikle solun kiteselleşmesinin, kitlelerin siyasallaşmasının yolunu açtı. Böylece, Türkiye'de uzun zamandan beri baskı altında tutulan sosyalist düşünceler, üniversitelerde ve diğer kamu alanlarında kendilerini bir şekilde ifade etmek imkânı buldular.¹⁰² Üniversitelerde siyasal planda sosyalizm, düşünce planında da Marksizm veya Marksizm'den esinlenmiş birtakım tezler egemen olmaya başladı.¹⁰³

Öte taraftan Anayasa ile güvence altına alınan basın özgürlüğü ile birlikte sol basında da önemli gelişmeler oldu.¹⁰⁴ Sosyalizm ve Türkiye'ye uygulanabilirliğine ilişkin tartışmaların geniş yer bulduğu çeşitli süreli yayınlar yayın hayatına yeni ideolojik bir boyut kazandırdı.¹⁰⁵ Bu tür yayınlardan belki de en dikkate değer olanlarından biri, askerî yönetimin sona ermesinden hemen sonra, 20 Aralık 1961'de ilk sayısı yayımlanan *Yön* dergisiydi. *Yön*, 27 Mayıs ile birlikte ortaya çıkan radikal eğilimleri bünyesinde toplaması bakımından dönemin duygusunu

99 MBK, planlı ekonomi, toprak reformu, sendikalara belirli örgütlenme özgürlüğü verilmesi, feodal karakter taşıdığı için elli beş toprak ağasının başka yerlere sürülmesi, ağır vergi oranlarının düşürülmesi gibi pek çok reform girişiminde bulundu.

100 Şerif Mardin, "Türkiye'de Gençlik ve Şiddet", *İçinde Şerif Mardin Bütün Eserleri 9, Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, der. Mümtaz'er Türköne, Tuncay Önder, İletişim Yay. İstanbul 2012, s. 249-287.

101 Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yay., İstanbul 2015, s. 333

102 Tekeli, *age.*, s. 11.

103 Taner Timur, *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 271.

104 Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yay., İstanbul 2013, s. 139-140.

105 1960'lı yıllarda *Yön*, *Devrim*, *Türk Solu* gibi dergiler 'Halk için ve halka rağmen bir ulusal demokratik devrim' tezini savundular. Askerler, aydınlar ve ilerici bürokratların katkısıyla bunun gerçekleşmesini bekliyorlardı. Topuz, *age.*, s. 238-239; Koloğlu, *age.*, s. 139-140.

yansıtmaktaydı.¹⁰⁶ Kitap piyasasında ise Marksist-Leninist literatüre ait çeviri eserler hızla artmaya başladı.¹⁰⁷ Bu yeni yayın hayatı en fazla üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimleri üzerinde etkili oldu. 1964-65’de Ankara Üniversitesi’nin çeşitli fakültelerinden belirlenen 317 öğrenci ile 109 öğrenci derneği yöneticisi üzerinde yapılan sosyolojik bir araştırma, 27 Mayıs sonrası ortaya çıkan bu yeni yayın hayatının, tartışma ortamının üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından önemli veriler sunmaktadır. Araştırmaya göre, öğrenci dernek yöneticilerinin yüzde 80,9’u, diğer öğrencilerin de yüzde 63,4’ü sol eğilimli gazeteler okurlarken, sağ eğilimli gazeteleri okuyanların oranı, dernek yöneticilerinde 6,1; öğrencilerde de yüzde 10 çıkmıştır.¹⁰⁸ Yine araştırmanın verilerine göre, üniversite öğrencilerinin yüksek oranla ve belli siyasal içerikli dergileri takip ettikleri tespit edilmiştir. Öğrenciler en yüksek oranla (%50.3) *Akis* dergisini, buna karşılık dernek yöneticisi olan öğrencilerin ise (%40.4) *Yön* dergisini okudukları görülmektedir. Çalışmaya göre öğrencilerin en çok beğendikleri siyasi yazarlar sosyalizmi açıkça savunan yazarlardır.¹⁰⁹ Öğrenci dernek yöneticilerinin yüzde 74,3’ü, diğer öğrencilerin ise 61,8’i sosyalizmi daha adil bir sistem olarak görmektedirler.¹¹⁰ Çalışmada, görüşülen öğrenciler üzerinde belirli sosyalist fikirlerin etkili olduğu, fakat çoğunun sosyalizm kavramına ilişkin yalnızca yüzeysel bir şekilde fikir sahibi olduklarını ve ancak sloganlardan etkilendikleri sonucuna varılır.¹¹¹

27 Mayıs’ın tetiklediği sosyo-kültürel hareketlilikle giderek radikal kavramların, temelde solun kavramlarının etkisi altına girmeye başlayan üniversite gençliğinin¹¹² 27 Mayıs ile pekiştirilen “cumhuriyete sahip çıkma” hedefi, cumhuriyeti “cumhur için sosyalist bir şekle” sokma hedefine dönüşmeye başlar.¹¹³ 1960’ların başlarında masum olarak değerlendirilen öğrenci hareketleri 1968’den sonra artık şekil değiştirmiş, yerini şehirde ve kırdaki silahlı eylemlere bırakmıştır.¹¹⁴

106 Landau, *age.*, s. 74-75.

107 Metin Toker, *Sağda ve Solda Vuruşanlar*, Akis Yayınları, Ankara 1971, s. 54.

108 Özer Ozankaya, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 209-191, Sevinç Matbaası, Ankara 1966, s. 33.

109 Ozankaya, *age.*, s. 30-37.

110 Ozankaya, *age.*, s. 63.

111 Ozankaya, *age.*, s. 60-62.

112 Toker, *age.*, s. 54-55.

113 Ünüvar, Kerem, “Fikir Kulüpleri Federasyonu”, içinde *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Sol*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 821-828.

114 Vehbi Ersan, *1970’lerde Türkiye Solu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 19.

Sonuç

27 Mayıs, bir anlamda üniversiteyle başlayıp üniversitenin desteğiyle sürdürüldü. Üniversiteler, yeni anayasayı hazırlama görevinden karmaşık hükümet işlerinin yürütülmesine kadar askerlere yardımcı olurken, darbe sonrasının şartlarından etkilenen üniversitelerin hem kendine özgü hem de yükseköğretimin genelini kapsayan darboğazları vardı. Askerî yönetim bir taraftan üniversitelerin idari, akademik ve sosyal sorunlarına çözüm getirmek amacıyla mevzuatta çeşitli düzenlemeler yaparken diğer yandan 147 öğretim elemanını hiçbir gerekçe göstermeden tasfiye etmiştir. 27 Mayıs rejiminin üniversitelerle ilgili bu tasarrufu, askerî darbelerin üniversiteye müdahale geleneğini de başlatmıştır. Nitekim 12 Mart döneminde üniversitenin özerkliğini sınırlayıcı bir dizi düzenlemeler yapılırken, 12 Eylül döneminde ise 1402 sayılı yasayla yine hiçbir gerekçe gösterilmeden birçok öğretim elemanı görevlerinden alınabilmiştir.

Askerî yönetimin 147'ler gibi çelişkili kararları, üniversitelerde bir iç parçalanmayı da beraberinde getirmiştir. Daha temel reform meselelerini halletmesi gereken üniversiteler, uzun süre 27 Mayıs'ın yarattığı sorunlarla uğraşmış ve kendi gerçek krizlerini fark etmekte gecikmişlerdir. Üniversitelerin kendi iç dinamikleriyle yaşadıkları krizleri aşamaması çeşitli öğrenci hareketlerine yol açmıştır. Üniversitelerin öğrenci isteklerini yönlendirecek reformları yapamamalarının sonucunda, öğrenci boykot ve işgalleri zamanla nitelik değiştirmiş, toplumda geniş kesimlerin desteğine sahip olmayan radikal siyasal akımların üniversitelerde kolayca etkili olmasına yol açmıştır.

Darbenin öğrenci gençlik üzerindeki etkileri de çeşitli olmuştur. 27 Mayıs yönetimi, darbe öncesi hükümet karşıtı öğrenci hareketlerine kamuoyunda önemli meşruiyet ve saygınlık kazandırmış ve bu saygınlık birikimi daha sonra ortaya çıkacak öğrenci ayaklanmalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. 27 Mayıs sonrası siyasal ve düşünsel hayatta yaşanan gelişmeler, üniversite öğrencilerinin değer yargılarını ve siyasal davranışlarını etkilemiş, 1960'ın başlarında masum olarak değerlendirilen öğrenci hareketleri giderek nitelik değiştirmiştir. 1968'den sonra siyasal içerik kazanmış, 12 Mart'a doğru radikalleşerek sürmüştür.

Kaynaklar

- Abadan, Nermin, “Values and Political Behavior of Turkish Youth”, *Ankara Üniversitesi SBF D*, C 20, S. 1, 1965, s. 200-221
- Adivar, A. Adnan, “Üniversite Muhtariyeti”, *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1955.
- Başgil, Ali Fuad, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yayınları, İstanbul 2014.
- Bayar, Celal, *Bir Darbenin Anatomisi*, haz. İsmet Bozdağ, Emre Yayınları, İstanbul 1991.
- Ersan, Vehbi *1970’lerde Türkiye Solu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Erkanlı, Orhan, *Amlar... Sorunlar... Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul 1973.
- Genç, Süleyman, *12 Mart’a Nasıl Gelindi*, İleri Yayınları, Ankara 1971.
- Giritli, İsmet, “Öğrenci Hareketleri” *Milliyet*, 18.05.1970.
- Heper, Metin, *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012.
- H. Hirsch, Ernest, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi*, C II, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1998.
- İpekçi, Abdi ve Coşar, Ömer Sami, *İhtilalin İç Yüzü*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.
- Kabacalı, Alpay, *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul 1992.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- Kışlalı, Ahmet Taner, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2013.
- Landau, Jacob M., *Türkiye’de Aşırı Akımlar*, çev. Erdinç Baykal, Turhan Kitabevi, Ankara 1978.
- Mazıcı, Nurşen, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*, Gür Yayınları, İstanbul 1989.
- Mardin, Şerif “Türkiye’de Gençlik ve Şiddet”, *Şerif Mardin Bütün Eserleri 9, Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, der. Mümtaz’er Türköne, Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

Moğol, Bilal, “Direnen Üniversite Gençliği”, *Cumhuriyet*, 17.06.1968.

Ozankaya, Özer, Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, No: 209-191, Sevinç Matbaası, Ankara 1966.

Tekeli, İlhan, *Tarihsel Bağlamı içinde Türkiye’de Yükseköğretimin ve YÖK’ün Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

Timur, Taner, *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

Toker, Metin, *Sağda ve Solda Vuruşanlar*, Akis Yayınları, Ankara 1971.

Topuz, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Tunçay, Mete, “1946 ve Sonrasında Üniversite”, *çinde Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi*, ed. Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara 2007.

Türk Ordusunun Zaferi Kansıız İhtilal, haz. Vecdi Bürün, Ekicigil Yayınevi, 1960.

Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistik Göstergeler 1923-2013*, Ankara 2014.

Ünivar, Kerem, “Fikir Kulüpleri Federasyonu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, *Sol*, C 8, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Yörükân, Turhan ve Yörükân, Ayda, *Üniversitede İlim ve Ahlak*, yay. haz. Ali Birinci, Vadi Yayınları, Ankara 2003.

Weiker, Walter F., *1960 Türk İhtilali*, Cem Yayınevi, İstanbul 1967.

Gazete, Dergi ve Basılı Belgeler

Resmî Gazete,

MEB Tebliğler Dergisi

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

TBMM Zabıt Ceridesi, İçtima 3, Devre 11, İnikat 61, C 13, 27.04.1960.

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Tutanağı, Yirmi Sekizinci Birleşim, C 2, 26.10.1960

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, 66. Birleşim, C 4, 28.3.1962.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 50. Birleşim, Dönem 1, Toplantı 1, C 3, 17.04. 1962.

Hayat Haftalık Mecmua, Yıl 5, Sıra No 195, S. 27, C 2, 1 Temmuz 1960.